

Dawid Pięniężny*

 <https://orcid.org/0000-0003-3528-1351>

PÓŁ WIEKU DOŚWIADCZENIA. PREFERENCJE POLITYCZNE POLAKÓW POWYŻEJ 50. ROKU ŻYCIA

WPROWADZENIE

Badania zależności zachodzących między wiekiem a poglądami politycznymi i preferencjami partyjnymi są prowadzone w wielu krajach świata. Już w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX w. pojawiła się grupa hipotez, nazywana perspektywą cyklu życia (*life cycle perspective*), które zakładają, że ludzie wraz z zaawansowaniem wieku coraz bardziej ewoluują w kierunku poglądów o charakterze konserwatywnym [Crittenden 1962; Glenn 1974: 176–186]. Literatura naukowa wyróżnia w tym aspekcie podział na dwie zależności: (1) efekt starzenia się, przyjmujący, że różnice między generacjami są stabilne, a starzenie się społeczeństwa może spowodować trwałą zmianę dominujących preferencji wyborczych, oraz (2) tzw. efekt kohorty, czyli wytworzenie się pokolenia posiadającego określone cechy, które trudno zmienić wraz z postępującym wiekiem [Goerres 2008: 4]. Innymi słowy, efekt zwiększenia się odsetka wyborców konserwatywnych wśród osób starszych może wynikać z dwóch czynników: faktycznej ewolucji poglądów politycznych w kierunku konserwatywnym lub daty urodzenia, czyli dominacji preferencji wyborczych w określonym pokoleniu, niemającej związku z wiekiem.

Jak trafnie zauważa Achim Goerres, testowanie czynnika mającego największy wpływ na preferencje wyborcze osób starszych wymaga badań przekrojowych,

* Mgr, doktorant, Uniwersytet Wrocławski, Kolegium Nauk o Polityce i Administracji, dawid.pieniezny@uwr.edu.pl

gdyż w dowolnym momencie na preferencje te może wpływać mieszanka determinant kohortowych oraz tych związanych z cyklem życia, dlatego niezbędna jest analiza kolejnych elekcji. Wykonana przez autora ewaluacja wyników wyborów w Niemczech i Wielkiej Brytanii przyniosła konkluzję, że nie występują ogólne założenia na temat głosowania osób starszych w tych krajach, gdyż na ich wyborcze preferencje składa się wiele makroczynnów [Goerres 2008: 18]. W przypadku innych krajów, takich jak Polska, wyniki mogą być jednak odmienne¹, zwłaszcza w obliczu danych zaprezentowanych przez Mikołaja Cześnika i Piotra Zagórskiego, dotyczących relacji między wiekiem a uczestnictwem wyborczym. W badaniach tych autorzy zauważają, że analiza wpływu wieku na uczestnictwo w wyborach wykazuje większe znaczenie cyklu życia dla uczestnictwa wyborczego i jednocześnie mniejsze znaczenie doświadczeń pokoleniowych, generacyjnych czy kohortowych [Cześnik, Zagórski 2022].

W obliczu wskazanej, udokumentowanej naukowo zależności, że ludzie wraz z wiekiem mogą (choć nie zawsze) ulegać ewolucji preferencji wyborczych i politycznych w kierunku konserwatywnym [Peterson, Smith, Hibbing 2020], wzmocnionej o analizę relacji wieku i uczestnictwa wyborczego w Polsce, warto przyjrzeć się problemowi przenoszenia wraz z wiekiem poparcia wyborczego Polaków na ugrupowania konserwatywne światopoglądowo, wykorzystując dostępne dane, głównie z kilku ważnych naukowo powodów.

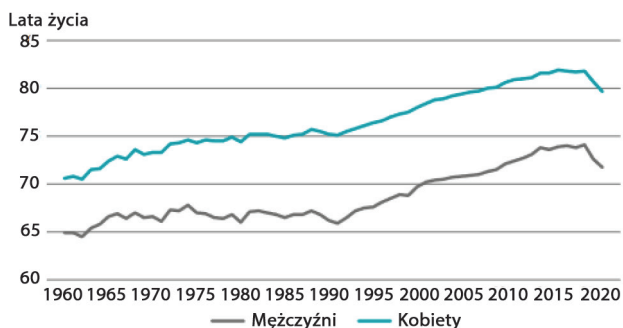
Po pierwsze, w ciągu ostatnich trzech elekcji parlamentarnych można zauważyć postępujący wzrost poparcia dla ugrupowań konserwatywnych światopoglądowo wśród najstarszych grup respondentów. Jak pokaże późniejsza analiza, ugrupowanie wygrywające wybory wygrywa je we wszystkich grupach wiekowych, niezależnie od podziału i sposobu badania. Są to jednak różnice znaczne, bowiem Prawo i Sprawiedliwość wśród najstarszej grupy badanych wygrywa z ogromną przewagą, natomiast wśród najmłodszej – tylko minimalnie². W przypadku Platformy Obywatelskiej w 2011 r. jest zupełnie odwrotnie – wynik wśród najstarszych jest tym dającym najmniejszą przewagę nad konkurentami, natomiast wśród osób w wieku produkcyjnym wygrana PO jest

¹ Warto tutaj odwołać się do burzliwej dyskusji na temat „dekonsolidacji” demokracji, która to dyskusja w latach 2016–2017 odbyła się na łamach internetowego wydania „Journal of Democracy” za sprawą Roberta Stefana Foa i Yaschy Mounka, którzy pokazali, że w różnych krajach świata odsetek obywateli popierających demokrację jest zróżnicowany i może zależeć od kohort wiekowych. Podobnie, polemika z tymi autorami w wykonaniu Amy C. Alexander i Christiana Welzela, Pippy Norris oraz Erika Voetena przyniosła potwierdzenie zróżnicowania opinii respondentów na temat tego ustroju ze względu na wiek i kraj zamieszkania, dając podstawy do wyciągnięcia wniosku, że w odniesieniu do każdego konkretnego państwa i jego mieszkańców decyzje podejmowane ze względu na wiek mogą być zależne od innego czynnika, szerzej zob. <https://www.journalofdemocracy.org/online-exchange-democratic-deconsolidation/> (dostęp 15.01.2023).

² Zob. np. Gazeta.pl 2019.

bezdyskusyjna. W obliczu tych zależności i przytoczonej literatury naukowej oraz faktu, że polski system polityczny oraz wiek demokracji różnią się od tych w państwach zachodnich, można zaryzykować stwierdzenie, że im starsza grupa wyborców, tym bardziej cechuje ją oddawanie głosu wyborczego na ugrupowania światopoglądowo konserwatywne.

Badanie takie ma również sens ze względu na dwie zasadnicze zmienne występujące w Polsce: rozwój medycyny i idące za nim wydłużenie się średniej długości życia ludzi (zakłócone chwilowo przez pandemię COVID-19, co jest widoczne na wykresie 1) oraz starzenie się społeczeństwa spowodowane spadającym wskaźnikiem przyrostu naturalnego [Główny Urząd Statystyczny 2021a].

Wykres 1. Przeciętne trwanie życia noworodka w latach 1960–2021 w Polsce

Źródło: Główny Urząd Statystyczny 2021b.

Te fakty, w połączeniu z opisaną wyżej zależnością, powodują konieczność przyjrzenia się możliwemu rozwojowi sytuacji. Jeśli zależności te nie ulegną zmianie, w przyszłości może dojść do dominacji ugrupowań konserwatywnych światopoglądowo w Polsce. Pojęcie konserwatyzmu światopoglądowego, tak jak rozumiane jest w niniejszej pracy, odnosi się do dwóch elementów: konserwatyzmu jako poglądu politycznego oraz światopoglądu jako jednego z komponentów tychże poglądów. Jak słusznie zauważa Waldemar Wojtasik, na początku XIX w. lewicę zaczęto utożsamiać z liberalizmem, a prawicę z konserwatyzmem. Podział ten nie dotyczył jednak tylko aksjologii (światopoglądu). Z czasem rozgraniczenie to odniesiono również do socjoekonomicznego wymiaru tychże ideologii [Wojtasik 2011]. Przypadek polskiego rynku politycznego jest o tyle skomplikowany, że takie ugrupowanie jak Prawo i Sprawiedliwość, mające negatywny stosunek do aborcji, mniejszości seksualnych czy migrantów, wykazujące przy tym bliskość z nauką Kościoła katolickiego, a więc w kwestiach światopoglądowych uznawane za prawicowe i konserwatywne, w kwestiach ekonomicznych wykazuje się niemal socjalistycznymi

praktykami, cechującymi lewicowość. Podobnie trudno mówić o konserwatyzmie w zachodnim rozumieniu tego słowa w odniesieniu do reform sądownictwa proponowanych przez PiS i Solidarną Polskę. Z tych właśnie przyczyn w rozważaniach stosuję takie sformułowania, jak „konserwatyzm światopoglądowy” oraz „prawicowość światopoglądowa”, które są bardziej poprawne i lepiej rozumiane w odniesieniu do polskiego rynku politycznego.

Przedstawione zależności oraz dane uzyskane w czasie ogólnopolskiego badania ilościowego, dotyczącego wyłącznie osób po 50. roku życia, skłoniły mnie do napisania tego tekstu. Stawiam sobie cztery główne cele: (1) odpowiedź na pytanie, czy badania exit poll, które choć bardzo dokładne, to jednak nastawione są na przewidzenie wyników wyborów, dają również poprawny obraz rzeczywistości w przypadku różnych grup wiekowych wyborców; (2) weryfikację, czy grupy badanych, podzielone pod względem wieku w różny sposób, przejawiają takie same zależności występujące w wyniku wyborczym, jak te proponowane w badaniu exit poll, a więc czy zawsze będzie tak, że ugrupowanie, które wygrywa wybory, wygrywa je w każdej zaproponowanej kategorii wiekowej, niezależnie od jej podziału; (3) sprawdzenie dominujących poglądów politycznych wynikających z autodeklaracji respondentów; (4) weryfikację preferencji wyborczych w określonych grupach wiekowych i różnic między nimi.

Tak przedstawione cele wymagały postawienia czterech głównych hipotez badawczych. (1) Badania exit poll, wykonywane w czasie wyborów parlamentarnych w Polsce, prawidłowo przewidują rozkład preferencji wyborczych wśród różnych grup wiekowych ankietowanych. (2) Ugrupowanie, które wygrywa wybory parlamentarne w Polsce, zwycięża wśród wyborców w każdej zaproponowanej grupie wiekowej. (3) Hipoteza dotycząca autodeklaracji respondentów: Wśród deklarowanych poglądów politycznych osób powyżej 50. roku życia dominują poglądy prawicowe. (4) Im starsza grupa respondentów, tym wyższy odsetek głosów na Prawo i Sprawiedliwość w tej grupie.

WIEK JAKO DETERMINANTA ZACHOWAŃ WYBORCZYCH W POLSCE PO 2011 R.

W prezentowanym artykule celowo analizie poddaję elekcje parlamentarne od 2011 r., choć już od roku 2005 władzę w Polsce dzielą między siebie Prawo i Sprawiedliwość oraz Platforma Obywatelska (wraz z koalicjantami), gdyż między 2005 a 2011 rokiem ugrupowania te przeprowadziły dość duże zmiany programowe. Oba znajdowały się początkowo w centralnej, czy bardziej poprawnie – centroprawicowej, części osi: lewica – prawica. Więcej nawet,

w roku 2005 prognozowano koalicję PO–PiS, lecz do wyborów w 2011 r. partie te bardzo mocno ewoluowały w dwóch przeciwnych kierunkach: Prawo i Sprawiedliwość w stronę konserwatywną i światopoglądowo pravicową, a Platforma Obywatelska w kierunku lewicowym [Kurzawski 2017: 425–428].

Drugą przyczyną wybrania przeze mnie elekcji parlamentarnych po 2011 r. jest zmiana w zakresie przeprowadzania badań exit poll, na których będę bazował w tej części rozważań. Właśnie wówczas największe stacje telewizyjne prezentujące wyniki wyborów rozpoczęły współpracę (początkowo tylko z udziałem TVN i TVP, od 2015 r. również Polsatu)³, która spowodowała większe nakłady finansowe na przeprowadzanie badania, pozwalające zakontraktowanej firmie na zwiększenie odsetka ankietowanych, co powinno się przełożyć na większą reprezentatywność próby⁴.

Przed przystąpieniem do analizy przeprowadzonego przeze mnie badania ilościowego należy ukazać tło historyczne. Prezentując wyniki wyborów parlamentarnych z uwzględnieniem grup głosujących, korzystać będę z badania exit poll dostarczającego wiedzy o demograficznych uwarunkowaniach wyborców. Polega ono na przepytaniu określonego odsetka osób opuszczających wylosowane wcześniej lokale wyborcze. Błąd statystyczny tego badania wynosi około 2% [Kubisz-Muła 2013], choć nie brak głosów, że rzeczywiście całkowity błąd sondażowy w tych badaniach jest większy niż deklarowany przez firmy przeprowadzające badanie. W 2011 r. badanie to przeprowadziło TNS OBOP na zlecenie TVN i TVP, natomiast w latach 2015 i 2019 autorem badania był IPSOS na zlecenie TVN, TVP i Polsatu. Za każdym razem przebadano około 50 tys. respondentów.

WYBORY PARLAMENTARNE W 2011 R.

Elekcja parlamentarna w 2011 r. to pierwsze wybory brane przeze mnie pod uwagę z przyczyn, o których wspomniałem w poprzednim punkcie. Układ sił przed rywalizacją wyborczą dawał zdecydowaną przewagę rządzącej wówczas, wraz z Polskim Stronnictwem Ludowym, Platformie Obywatelskiej. Wynik wyborów nie był więc zaskoczeniem. Sejmową elekcję wygrała Platforma Obywatelska, z wynikiem 39,18% głosów, i to przewodniczącemu tej partii Prezydent RP powierzył misję utworzenia rządu. Najsilniejszą

³ Zob. np. Pallus 2014.

⁴ Zdaję sobie sprawę z wątpliwości naukowych wykorzystania badań, których metodologia nie jest do końca znana, próżno jednak szukać innego źródła informacji o wynikach głosowania z podziałem na różne grupy wiekowe wyborców na tak dużej grupie respondentów, dlatego wykorzystanie tych danych jest w niniejszym artykule konieczne.

partią opozycyjną pozostało natomiast Prawo i Sprawiedliwość, które uzyskało 29,89% głosów. Do Sejmu weszli jeszcze przedstawiciele Ruchu Palikota, Polskiego Stronnictwa Ludowego oraz Sojuszu Lewicy Demokratycznej [Państwowa Komisja Wyborcza 2011].

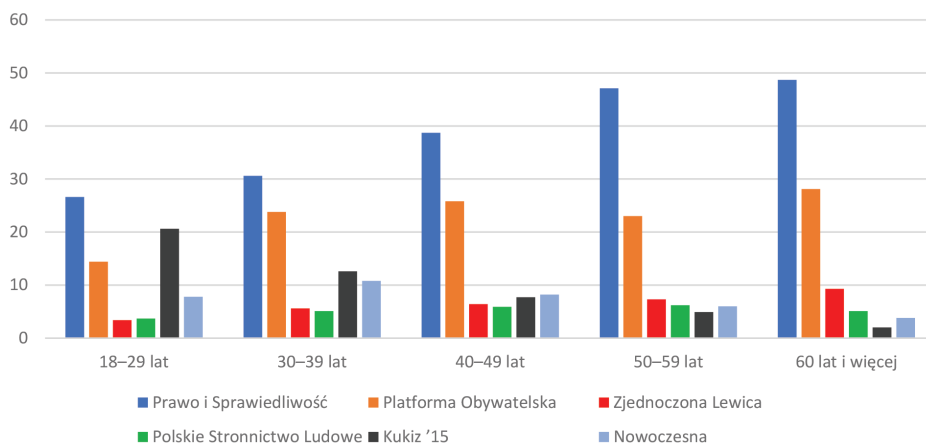
Bardziej interesujące badawczo ze względu na tematykę artykułu będą jednak wyniki elekcji w powiązaniu z wiekiem głosujących. W zbiorczych wynikach sondażu exit poll, realizowanego przez TNS OBOP, stwierdzono: w przedziale wiekowym 18–25 lat zwycięską okazała się Platforma Obywatelska (32,7%), przed Prawem i Sprawiedliwością (23,8%) oraz Ruchem Palikota (23,3%); w kolejnej grupie wiekowej, a więc 26–39 lat, miejsca na podium pozostają bez zmian, zmienia się jednak stosunek poparcia: PO zostało poparte przez 43,5% badanych, a PiS przez 23,9%; w grupie wiekowej 40–59 lat 39,4% respondentów wskazało na PO, a 31,7% na PiS, co świadczy o tym, że wraz ze wzrostem wieku dystans spada (poza wyjątkowym przypadkiem najmłodszej grupy wyborców); w grupie najstarszej, według twórców tego badania, a więc osób w wieku 60 lat i więcej, PO wygrywa już nieznacznie, stosunkiem 39,5% do 38% dla PiS⁵.

WYBORY PARLAMENTARNE W 2015 R.

Elekcja parlamentarna roku 2015, która przyniosła alternację władzy, jest znakomitą okazją do porównania tej sytuacji z rokiem 2011. Wówczas (2011) w każdej kategorii wiekowej zaproponowanej w badaniu exit poll zwyciężyła Platforma Obywatelska, która wygrała wybory. Tym razem (2015) do władzy doszło Prawo i Sprawiedliwość, które uzyskało w wyborach do Sejmu 37,58% głosów. Partia Jarosława Kaczyńskiego zostawiła w pokonanym polu Platformę Obywatelską, która zdobyła 24,09% głosów wyborców. Do Sejmu weszły jeszcze trzy ugrupowania: Kukiz '15, Nowoczesna Ryszarda Petru oraz Polskie Stronnictwo Ludowe [Państwowa Komisja Wyborcza 2015].

Analizując ową elekcję przez pryzmat poszczególnych grup wiekowych na podstawie badania exit poll, otrzymujemy wyniki zaprezentowane na wykresie 2.

⁵ Zob. np. TVN24 2011.

Wykres 2. Zachowania wyborcze elektoratu w różnym wieku w wyborach parlamentarnych 2015

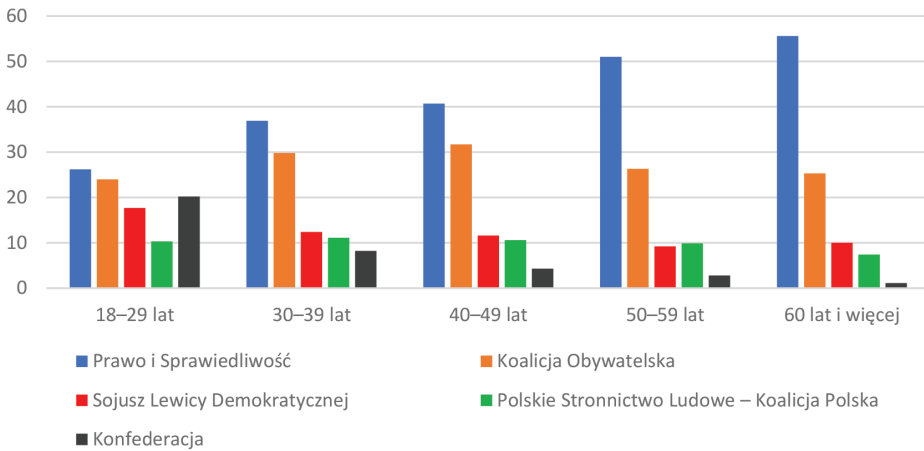
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Wp.pl 2015.

Łatwo dostrzec, że Prawo i Sprawiedliwość wygrywa w każdej kategorii wiekowej (odwrotnie niż Platforma Obywatelska w 2011 r.), zyskując poparcie i przewagę wraz z zaawansowaniem wiekowym respondentów. Warto zauważyć, że ponownie wśród najmłodszych respondentów bardzo silne są dwie partie antysystemowe: Kukiz '15 oraz partia KORWiN (która nie przekroczyła ustawowego progu wyborczego), które przesuwają PO dopiero na czwarte miejsce w tej grupie wiekowej.

WYBORY PARLAMENTARNE W 2019 R.

Elekcja w roku 2019, podobnie jak ta w 2011 r., nie przyniosła zmiany partii rządzącej. U steru władzy pozostało Prawo i Sprawiedliwość, które uzyskało 43,59% wszystkich liczących się głosów. Drugie miejsce zajęła Koalicja Obywatelska, której przewodziła Platforma Obywatelska wspierana przez Nowoczesną oraz Partię Zieloni, uzyskując 27,4% głosów. Do Sejmu weszli jeszcze przedstawiciele Sojuszu Lewicy Demokratycznej, Polskiego Stronnictwa Ludowego oraz Konfederacji [Państwowa Komisja Wyborcza 2019].

Wyniki badania exit poll, przeprowadzonego przez IPSOS, z podziałem na grupy wiekowe prezentuje wykres 3.

Wykres 3. Zachowania wyborcze elektoratu w różnym wieku w wyborach parlamentarnych 2019 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Gazeta.pl 2019.

Można dostrzec, że zależności zauważone już w poprzednich dwóch elekcjach są aktualne również w 2019 r. W grupie wiekowej 18–29 lat Prawo i Sprawiedliwość zdobywa ledwie o 2,2 punktu procentowego więcej niż Koalicja Obywatelska, natomiast w najstarszej grupie badanych jest to już 30,3 punktu procentowego.

METODOLOGIA

Chociaż badania exit poll z założenia przyjmują dwuprocentowy błąd statystyczny [Kubisz-Muła 2013], to dane dotyczące innych zmiennych niż sam wynik wyborczy obarczone są nieznanym przedziałem ufności, który jest zależny od losowego doboru próby podczas takiego badania, który w przypadku każdego lokalu wyborczego biorącego udział w badaniu może być inny. Ze względu na ten fakt oraz na brak prezentacji bardziej oficjalnych i poprawnych metodologicznie danych o wynikach wyborów z podziałem na kategorie wiekowe, dane pochodzące z badań exit poll stanowią tylko wstęp dla prezentacji badań autorskich i są danymi pomocniczymi, mającymi wskazać istniejący w Polsce trend wyborczy związany z wiekiem wyborców. By zweryfikować przyjmowane w rozważaniach założenie, autor przeprowadził własne badanie ilościowe.

Prezentowane badania ilościowe zostały przeprowadzone (w ramach procesu tworzenia pracy magisterskiej) z wykorzystaniem papierowego kwestionariusza ankiety. Pozwoliło to dodać do niego pytania i zagadnienia mogące

zostać wykorzystane w późniejszych publikacjach. Okres badania obejmował czas od grudnia 2019 do grudnia 2020 r.

Badanie zostało zrealizowane na ogólnopolskiej, reprezentatywnej próbie Polaków w wieku powyżej 50 lat, dobranej w sposób kwotowo-warstwowy ($N = 1084$). Badana populacja została podzielona w sposób kompletny i rozłączny na warstwy, które stanowiły województwa. Procedurą doboru kwotowego objęto następujące zmienne: płeć, wiek oraz miejsce zamieszkania (wieś – miasto). Odsetek każdej z tych zmiennych w próbie badawczej odpowiadał odsetkowi każdej grupy w całej populacji, wyrażonemu w corocznych publikacjach Głównego Urzędu Statystycznego. W tym badaniu korzystałem z najnowszych dostępnych wówczas danych, czyli za rok 2018. Badania przeprowadzono metodą bezpośrednich wywiadów kwestionariuszowych.

Próbę stanowiły 602 kobiety (55,5%) oraz 482 mężczyźni (44,5%). Zasadnicza dla tego badania, w kontekście niniejszego artykułu, była jednak struktura wieku. Podziały respondentów, które zaproponowałem, były następujące: 50–59 lat (35,1%), 60–69 lat (35,2%), 70–79 lat (17,7%), 80 lat i więcej (11,8%).

Dla realizacji celów badania korzystałem, poza metryczką, z odpowiedzi ankietowanych proszonych o dokończenie dwóch zdań:

- 1) Swoje poglądy polityczne oceniam jako...
- 2) W wyborach parlamentarnych 2019 r. głosowałem/am na...

W odniesieniu do pierwszego zaproponowano klasyczną, siedmiostopniową skalę (skrajnie prawicowe, prawicowe, centroprawicowe, centrowe, centrolewicowe, lewicowe, skrajnie lewicowe) z możliwością dodatkowej odpowiedzi: „nie wiem / nie potrafię określić”. W przypadku drugiego podano spis wszystkich ugrupowań, które przekroczyły ustawowy próg wyborczy, oraz tych, które otrzymały w wyborach parlamentarnych 2019 r. więcej niż 2% poparcia, a ponadto dano respondentom możliwość wpisania własnej odpowiedzi.

Dla rzetelności badań warto wskazać również preferencje polityczne badanej grupy oraz jej poglądy polityczne wynikające z autoidentyfikacji (tabela 1).

Tabela 1. Odpowiedzi respondentów proszonych o dokończenie zdania:
„Swoje poglądy oceniam jako...”

Deklarowane poglądy polityczne	Częstość	Procent
1	2	3
Brak odpowiedzi	2	0,2
Skrajnie prawicowe	66	6,1
Prawicowe	351	32,4
Centroprawicowe	55	5,0
Centrowe	51	4,7

Tabela 1 (cd.)

1	2	3
Centrolewicowe	44	4,1
Lewicowe	82	7,6
Skrajnie lewicowe	6	0,6
Nie wiem / nie potrafię określić	427	39,3
Ogółem	1084	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z tabeli 1, poglądy prawicowe były dominujące wśród respondentów (32,4%), podczas gdy aż 39,4% pytanych nie potrafiło wskazać odpowiedzi, zaznaczając opcję „nie wiem / nie potrafię określić”. Pozostałe sześć propozycji nie przekroczyło 8%.

Jeśli chodzi o deklarowane preferencje wyborcze, to największy odsetek badanych stanowili wyborcy Prawa i Sprawiedliwości, których było aż 41,2%, z uwzględnieniem głosów „nieważnych” (a więc odpowiedzi „nie pamiętam” oraz „nie głosowałem/łam”) (tabela 2). Po przeliczeniu tylko osób, które brały udział w elekcji, czyli nie uwzględniając braku odpowiedzi lub braku pamięci ze strony respondentów, odsetek poparcia dla Prawa i Sprawiedliwości wynosił 52%. Druga w kolejności Koalicja Obywatelska zgromadziła 16,5% głosów, a trzecia Koalicja Polska tylko 0,1% mniej (tabela 3).

Tabela 2. Odpowiedzi respondentów proszonych o dokończenie zdania:
„W wyborach parlamentarnych 2019 głosowałem/am na...”

Wybrana partia polityczna	Częstość	Procent
Brak odpowiedzi	2	0,2
Prawo i Sprawiedliwość	447	41,2
Koalicja Obywatelska (PO + Nowoczesna + Zieloni)	142	13,1
Koalicja Polska (PSL + Kukiz '15)	141	13,0
Zjednoczona Lewica	87	8,0
Konfederacja	40	3,7
Inna	3	0,3
Nie pamiętam	27	2,5
Nie głosowałem/łam	195	18,0
Ogółem	1084	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 3. Odpowiedzi respondentów proszonych o dokończenie zdania:
 „W wyborach parlamentarnych 2019 głosowałem/am na...” po odrzuceniu braku odpowiedzi
 oraz odpowiedzi „nie pamiętam” i „nie głosowałem/łam”

Wybrana partia polityczna	Częstość	Procent
Prawo i Sprawiedliwość	447	52,0
Koalicja Obywatelska (PO + Nowoczesna + Zieloni)	142	16,5
Koalicja Polska (PSL + Kukiz '15)	141	16,4
Zjednoczona Lewica	87	10,1
Konfederacja	40	4,7
Inna	3	0,3
Ogółem	860	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Moje badanie w stosunku do wyników Państwowej Komisji Wyborczej, uwzględniających wszystkich wyborców, daje Prawo i Sprawiedliwości wynik lepszy o 8,41 punktu procentowego. W przypadku Koalicji Obywatelskiej jest to wynik o 10,9 punktu procentowego niższy. Jeśli chodzi o Koalicję Polską, to uzyskała ona w moim badaniu o 7,85 punktu procentowego więcej niż w rzeczywistości, Zjednoczona Lewica natomiast osiągnęła wynik o 2,46 punktu procentowego gorszy, a Konfederacja o 2,11 punktu procentowego gorszy niż w czasie wyborów. Warto dodać, że różnice te wynikają z doboru próby (wyłącznie osoby powyżej 50. roku życia) oraz liczebności próby (wielokrotnie niższej niż najbardziej proporcjonalne badanie, jakim są wybory ogólnokrajowe, w których frekwencja wyniosła 61,74%) w moim badaniu [por. Państwowa Komisja Wyborcza 2019].

WYNIKI BADAŃ

Na podstawie uzyskanych odpowiedzi, w porównaniu z analizą sondaży exit poll, należy stwierdzić, że niezależnie od sposobu podziału grup wiekowych (przynajmniej w kategorii osób powyżej 50. roku życia), fakt, iż ugrupowanie wygrywające całą elekcję wygrywa ją również w każdej kategorii wiekowej, jest niezaprzeczalny (tabela 4).

Tabela 4. Preferencje polityczne ankietowanych w wyborach parlamentarnych 2019 r. według zaproponowanych przedziałów wiekowych

		Wiek					Ogółem
		Brak odpowiedzi	50–59 lat	60–69 lat	70–79 lat	80 lat i więcej	
Brak odpowiedzi	Liczebność	0	0	2	0	0	2
	% z Wiek	0,0	0,0	0,5	0,0	0,0	0,2
Prawo i Sprawiedliwość	Liczebność	0	83	140	121	103	447
	% z Wiek	0,0	21,8	36,6	63,0	80,5	41,2
Koalicja Obywatelska (PO + Nowoczesna + Zieloni)	Liczebność	1	72	54	15	0	142
	% z Wiek	100,0	18,9	14,1	7,8	0,0	13,1
Koalicja Polska (PSL + Kukiz '15)	Liczebność	0	61	55	24	1	141
	% z Wiek	0,0	16,0	14,4	12,5	0,8	13,0
Zjednoczona Lewica	Liczebność	0	50	32	3	2	87
	% z Wiek	0,0	13,1	8,4	1,6	1,6	8,0
Konfederacja	Liczebność	0	28	10	2	0	40
	% z Wiek	0,0	7,3	2,6	1,0	0,0	3,7
Inna	Liczebność	0	1	1	0	1	3
	% z Wiek	0,0	0,3	0,3	0,0	0,8	0,3
Nie pamiętam	Liczebność	0	9	11	6	1	27
	% z Wiek	0,0	2,4	2,9	3,2	0,8	2,5
Nie głosowałem/łam	Liczebność	0	77	77	21	20	195
	% z Wiek	0,0	20,2	20,2	10,9	15,5	18,0
Ogółem	Liczebność	1	381	382	192	128	1084
	% z Wiek	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Z tabeli 4 można wyraźnie odczytać rosnące poparcie dla Prawa i Sprawiedliwości, przy jednoczesnym spadku dla Platformy Obywatelskiej (w tej elekcji wspomaganej przez Nowoczesną i Partię Zieloni, pod nazwą Koalicja Obywatelska), wraz z rosnącym wiekiem respondentów. O ile w grupie wiekowej 50–59 lat różnica między tymi ugrupowaniami wynosi niecałe 3 punkty procentowe, o tyle wśród osób powyżej 80 lat już dokładnie 80,5 punktu procentowego. Zaprezentowane zestawienie potwierdza także hipotezę, że im starsza grupa wiekowa respondentów, tym wyższy wynik wyborczy Prawa i Sprawiedliwości, czyli największego ugrupowania światopoglądowo konserwatywnego w Polsce.

PODSUMOWANIE

Wnioski płynące z zaprezentowanego badania nie są, co prawda, bardzo zaskakujące, zwłaszcza w obliczu tego, co napisano na wstępie. Są jednak bardzo interesujące z naukowego punktu widzenia. Dzięki analizie danych z badań exit poll prezentowanych najpierw przez TNS OBOP, a później przez IPSOS w kolejnych wyborach parlamentarnych od 2011 r. można zauważyć wiele zależności między wiekiem wyborcy a jego poglądami politycznymi oraz wynikającymi z nich preferencjami wyborczymi, które mogły zostać potwierdzone dzięki autorskiemu badaniu ilościowemu. Warto podkreślić, że dane ugrupowanie, które wygrywa wybory parlamentarne w Polsce od roku 2011 (a więc raz Platforma Obywatelska oraz dwukrotnie Prawo i Sprawiedliwość), wygrywa je również w każdej grupie wiekowej, niezależnie od sposobu jej doboru i podziału. Bardzo istotny jest ponadto fakt, że ugrupowanie, które będzie stanowić największą siłę opozycyjną, zajmuje w tych grupach wiekowych zawsze drugie miejsce, z możliwym jednym wyjątkiem – najmłodszej grupy wyborców, czyli w praktyce tych, dla których jest to pierwsza bądź druga elekcja z czynnym prawem wyborczym. W tej grupie wiekowej ok. 20% głosów zdobywają ugrupowania skrajne, nowe, można wręcz powiedzieć „modne”, niezależnie od programu i przynależności światopoglądowej i jest to stały element krajobrazu wyborczego. W 2011 r. był to Ruch Palikota, cztery lata później Kukiz '15, a w roku 2019 Konfederacja.

Kolejnym wnioskiem płynącym z analizy jest potwierdzenie założenia o możliwym wystąpieniu zależności polegającej na tym, że ugrupowania światopoglądowo prawicowe będą zdecydowanie dominować wśród najstarszych respondentów. Zarówno analiza badań przeprowadzonych po wyjściu obywateli z lokali wyborczych, jak i autorskiego badania ogólnopolskiego pokazuje jasno, że Prawo i Sprawiedliwość, które jest w Polsce największą partią

konserwatywną światopoglądowo, zgodnie z rozumieniem tego pojęcia przytoczonym na wstępie, gromadzi największy elektorat wśród osób najstarszych, natomiast rywalizująca z nim o władzę Platforma Obywatelska, po swoim „skręceniu w lewo”, zyskuje poparcie większego odsetka wyborców w wieku produkcyjnym lub przedprodukcyjnym, kosztem starszego elektoratu. Zasadnicza różnica jest więc następująca: Prawo i Sprawiedliwość w wygranych przez siebie wyborach osiągało wynik najbardziej zbliżony do Platformy Obywatelskiej w grupach najmłodszych wyborców, a im starsza była grupa respondentów, tym większa była przewaga PiS. W przypadku wygranych przez Platformę Obywatelską wyborów w 2011 roku było zgoła odmiennie. Najmniejsza różnica wyniku występowała wśród najstarszych wyborców, a im grupa ta była młodsza, tym przewaga PO większa.

Uzyskane wyniki badań zdają się wyczerpywać wszystkie cztery cele badania oraz potwierdzać założone na wstępie hipotezy. Wyniki te potwierdzają, że badanie exit poll jest narzędziem użytecznym nie tylko do próby przewidzenia wyniku wyborczego, ale również do zasygnalizowania zależności mogących występować w różnych grupach wiekowych wyborców.

Jak wynika z przedstawionych rozważań, popularna naukowo teza o możliwej ewolucji preferencji wyborczych ludzi wraz z ich wiekiem jest aktualna także w Polsce. Rynek wyborczy jest tu jednak dość hermetyczny i ugrupowania nowe, nawet jeśli powstają, to nie są w stanie zagrozić Prawu i Sprawiedliwości w zajmowaniu pozycji konserwatywnego światopoglądowo hegemonu. Pomimo pojawienia się w ostatnich latach takich ugrupowań, jak Konfederacja czy Solidarna Polska (będąca częścią Zjednoczonej Prawicy), poparcie okazywane tym partiom jest niewielkie, bądź nawet marginalne, w porównaniu z Prawem i Sprawiedliwością, pozwalając im walczyć nie o władzę, ale o byt na scenie politycznej. Zaprezentowana analiza pokazuje zatem, że w obliczu starzenia się społeczeństwa warto wykazywać naukowe zainteresowanie przedstawionym zagadnieniem oraz pokusić się o badanie panelowe, podobne do tego, które w Wielkiej Brytanii i Niemczech zaproponował Goerres.

Jak pokazuje prezentowany artykuł, istnieją przesłanki warte poddania naukowej weryfikacji, że w młodej demokracji, jaką niewątpliwie jest Polska, wyniki badań mających na celu rozróżnienie czynników wpływu na preferencje wyborcze osób starszych, a więc efektu kohorty wiekowej od efektu starzenia się, mogą być inne niż w demokracjach zachodnich.

BIBLIOGRAFIA

- Crittenden John. 1962. „Aging and Party Affiliation”. *Public Opinion Quarterly* 26: 648–657.
- Cześniak Mikołaj, Zagórski Piotr. 2022. „Wiek a uczestnictwo wyborcze w Polsce: cykl życia, okres, kohorta”. *Studia Socjologiczne* 4(247): 41–66.
- Dudek Antoni. 2016. *Historia polityczna Polski 1989–2015*. Kraków: Wydawnictwo Znak Horyzont.
- Gazeta.pl. 2019. *Wyniki exit poll. Frekwencja według wieku. Jak głosowały konkretne grupy wiekowe?* <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,143907,25241642,wyniki-exit-poll-frekwencja-wedlug-wieku-jak-glosowaly-konkretne.html> (dostęp 17.10.2022).
- Glenn Norval. 1974. „Aging and Conservatism”. *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 415: 176–186.
- Główny Urząd Statystyczny. 2021a. *Ludność. Stan i struktura oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym w 2021 r.* Stan w dniu 30 czerwca. Warszawa.
- Główny Urząd Statystyczny. 2021b. *Trwanie życia w 2021 r.* Warszawa.
- Goerres Achim. 2008. „The Grey Vote: Determinants of Older Voters’ Party Choice in Britain and West Germany”. *Electoral Studies*, 27: 285–304.
- Kubisz-Muła Łukasz. 2013. „Badanie exit poll – historia, funkcje i specyfika”. *Studia Socjologiczne* 4(211): 125–142.
- Kurzawski Jan. 2017. „Niezrealizowana koalicja PO–PiS w świetle wybranych publikacji prasowych”. *Świat Idei i Polityki* 16: 424–451.
- Pallus Patryk. 2014. *TVP, TVN i Polsat ze wspólnym badaniem exit poll od Ipsos*. <https://www.wirtualnemedial.pl/artykul/tvp-tvn-i-polsat-ze-wspolnym-badaniem-exit-poll-od-ipsos> (dostęp 17.10.2022).
- Państwowa Komisja Wyborcza. 2011. Wybory do Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej 2011. Wyniki wyborów do Sejmu RP. <https://pkw.gov.pl> (dostęp 18.10.2022).
- Państwowa Komisja Wyborcza. 2015. Wybory do Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej 2015. Wyniki wyborów do Sejmu RP. <https://pkw.gov.pl> (dostęp 18.10.2022).
- Państwowa Komisja Wyborcza. 2019. Wybory do Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej 2019. Wyniki wyborów do Sejmu RP. <https://pkw.gov.pl> (dostęp 18.10.2022).
- Peterson Jonathan, Smith Kevin, Hibbing John. 2020. „Do people really become more conservative as they age?”. *The Journal of Politics* 82(2): 600–611.
- TVN24. 2011. *Młodzi na Palikota, PiS przegrał wśród najstarszych z PO*. <https://tvn24.pl/polska/mlodzi-na-palikota-pis-przegral-wsrod-najstarszych-z-po-ra186937-3535363> (dostęp 18.10.2022).
- Wojtasik Waldemar. 2011. *Lewica i prawica w Polsce: aspekty ekonomiczno-społeczne*. Sosnowiec: Oficyna Wydawnicza Humanitas.
- Wp.pl. 2015. *Głosowanie w wyborach parlamentarnych według wieku – infografika*. <https://wiadomosci.wp.pl/glosowanie-w-wyborach-parlamentarnych-wg-wieku-infografika-6027736472732289a> (dostęp 18.10.2022).

Streszczenie

Markery wieku w badaniach preferencji politycznych w Polsce są źródłem bardzo interesujących zależności. Wiek wyborcy potrafi w dużym stopniu determinować jego postawę w czasie głosowania. Artykuł ma na celu ukazanie tych zależności dzięki krytycznej analizie literatury, w odniesieniu do danych uzyskiwanych w badaniach exit poll kolejnych elekcji parlamentarnych, w zestawieniu z badaniem wykonanym przez autora po wyborach do Sejmu w 2019 r. Zaprezentowane są różne, znane w literaturze przedmiotu podejścia teoretyczne mówiące o przyczynach zmiany poglądów politycznych lub jej braku wraz z wiekiem wyborcy. Tak przeprowadzona analiza ma odpowiedzieć na pytanie: Jakie preferencje wyborcze określonych grup wiekowych wyborców będą dominować w Polsce w niedalekiej przyszłości?

Słowa kluczowe: wybory, preferencje polityczne, wiek

HALF A CENTURY OF EXPERIENCE. POLITICAL PREFERENCES OF POLES OVER 50

(summary)

Age markers in the study of political preferences in Poland are a source of very interesting dependencies. The age of the voter can largely determine his attitude during the vote. The article aims to show these relationships through a critical analysis of the literature, in relation to the data obtained in exit polls of subsequent parliamentary elections, in comparison with the research carried out by the author after the elections to the Sejm in 2019. Various theoretical approaches, known in the literature on the subject, are presented about the reasons for the change of political views or the lack thereof with the age of the voter. The analysis conducted in this way is to answer the question: what electoral preferences of specific age groups of voters will dominate in Poland in the near future?

Keywords: elections, political preferences, age